

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБОВ'ЯЗКУ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗА СТ. 253 КПК УКРАЇНИ

Романов Віталій Олександрович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціальних поліцейських дисциплін
та базової загальновійськової підготовки
Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Суми, Україна*

Негласні слідчі (розшукові) дії за своєю природою є найбільш інтенсивною формою втручання держави у приватну сферу особи, оскільки здійснюються без її відома та можуть обмежувати низку конституційних прав, зокрема право на повагу до приватного і сімейного життя, таємницю листування та свободу комунікації. Саме тому демократичні правові системи розглядають НСРД як винятковий процесуальний інструмент, допустимий лише за умови існування ефективного системи гарантій від зловживань [1].

Однією з ключових таких гарантій є обов'язок повідомлення особи про факт проведення щодо неї НСРД після завершення відповідних заходів. Повідомлення виконує подвійну функцію: по-перше, воно відновлює процесуальну рівновагу між державою та особою після таємного втручання; по-друге, створює передумови для реалізації права на судовий захист, зокрема шляхом оскарження законності НСРД або ініціювання питання про допустимість здобутих доказів.

Відповідно до статті 253 КПК України, особа, щодо якої проводилися НСРД, має бути письмово повідомлена слідчим або прокурором не пізніше ніж через один рік після завершення таких дій, але до моменту подання обвинувального акта до суду [1]. Водночас аналіз нормативної конструкції цієї статті свідчить про її неповноту та декларативність.

По-перше, норма не містить жодних правових наслідків у разі невиконання або неналежного виконання обов'язку повідомлення. По-друге, законодавець не деталізує форму та зміст повідомлення, залишаючи відкритим питання, який обсяг інформації про характер і масштаби втручання має бути розкритий особі. По-третє, відсутнє чітке регулювання підстав і порядку відстрочення повідомлення, а також ефективного судового контролю за такими рішеннями.

У результаті обов'язок повідомлення перетворюється на імперативну норму без санкції, що істотно знижує її гарантійний потенціал і створює передумови для формального або вибіркового застосування на практиці.

Нормативна невизначеність статті 253 КПК України призвела до формування неоднорідної та суперечливої правозастосовної практики. Органи досудового розслідування нерідко здійснюють повідомлення номінально, без розкриття реального змісту втручання, або взагалі утримуються від його здійснення, посилаючись на абстрактні міркування безпеки.

Особливу роль у формуванні підходів до оцінки наслідків неповідомлення відіграла постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. у справі № 640/6847/15-к. Суд дійшов висновку, що неповідомлення особи про проведення НСРД не завжди тягне за собою визнання доказів недопустимими, якщо такі дії були санкціоновані судом і проведені з дотриманням формальних вимог закону [2].

Хоча зазначена позиція спрямована на забезпечення стабільності кримінального провадження, вона фактично зміщує акцент із системи гарантій на формальний судовий дозвіл, що суперечить сучасним європейським підходам. На рівні судів першої інстанції часто відсутній аналіз причин неповідомлення або їх пропорційності, що підтверджує тенденцію до формалізації цього інституту.

Практика Європейського суду з прав людини послідовно виходить із того, що саме постфактум-повідомлення та можливість оскарження становлять ядро захисту від довільного та неконтрольованого нагляду. У справі *Klass and Others v. Germany* Суд наголосив, що відсутність повідомлення допускається лише тимчасово та за наявності альтернативних ефективних механізмів контролю [3].

У рішенні *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria* ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Конвенції саме через відсутність реальних механізмів повідомлення і доступного засобу юридичного захисту, підкресливши, що особа не зобов'язана доводити факт перехоплення – достатнім є сам ризик довільного втручання [4].

Таким чином, європейський підхід оцінює не окремі елементи (судовий дозвіл чи формальну законність), а ефективність системи гарантій у цілому, де повідомлення відіграє ключову роль як інструмент контролю пост фактум.

Недооцінка значення обов'язку повідомлення має прямі наслідки для реалізації права на захист та доступу до компенсації. Особа, яка не була повідомлена, позбавлена можливості своєчасно оскаржити НСРД, ініціювати перевірку допустимості доказів або звернутися з вимогою про відшкодування моральної шкоди.

На відміну від європейських правопорядків, де діють спрощені механізми компенсації за незаконне втручання, в Україні цивільні позови ускладнені обмеженим доступом до матеріалів НСРД та формальним підходом судів до оцінки шкоди. Це свідчить про необхідність запровадження процесуальних презумпцій або спеціальних процедур компенсації у випадках доведеного факту неповідомлення.

З метою підвищення ефективності реалізації обов'язку повідомлення доцільно:

1. Визначити правові наслідки неповідомлення, зокрема у формі процесуальних санкцій або презумпції порушення прав особи.
2. Запровадити дисциплінарну та адміністративну відповідальність посадових осіб за безпідставне ухилення від повідомлення.
3. Чітко регламентувати форму і зміст повідомлення, передбачивши обов'язкове інформування про характер і межі втручання.
4. Посилити судовий контроль за підставами та строками відстрочення повідомлення.
5. Забезпечити доступні механізми компенсації шкоди, пов'язаної з незаконним або неповідомленим втручанням.

Обов'язок повідомлення за статтею 253 КПК України є ключовим елементом системи процесуальних гарантій під час застосування НСРД. Водночас його декларативна нормативна конструкція та формалізована практика застосування істотно знижують рівень захисту прав особи. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами потребує системних змін, спрямованих на перетворення повідомлення з формального обов'язку на реальний інструмент процесуального захисту.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. у справі № 640/6847/15-к. ЄДРСР № 85174578. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578> (дата звернення: 29.10.2025).
3. European Court of Human Rights. *Klass and Others v. Germany*, App. No. 5029/71, Judgment of 6 September 1978. HUDOC.
4. European Court of Human Rights. *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhev v. Bulgaria*, App. No. 62540/00, Judgment of 28 June 2007. HUDOC.